

ALGUNHAS CUESTIÓNS CON RESPECTO Ó USO DO IDIOMA NOS MEDIOS DE COMUNICACIÓN EN GALEGO

ALBERTE GONZÁLEZ MONTAÑÉS
(Servicio de Normalización Lingüística TVE- Galicia)

1. Introducción

Toda lingua normalizada ha de atinxir tres niveis de uso que a habiliten para dar conta de tódalas necesidades comunicativas dunha sociedade: nivel coloquial e familiar, nivel estándar (o dos medios de comunicación e ensino) e nivel culto (rexistro literario e científico).

Fóra da consabida interrelación entre os tres graos de uso que nos impide delimita-lo remate dun nivel e comezo do seguinte, o que si parece evidente é que o asentamento dos niveis pasa pola previa normalización do grao anterior. Así, só cando o galego coloquial acada unha certa normalización podemos aborda-lo seguinte nivel. Actualmente o galego está inmerso na procura do que poderíamos chamar nivel estándar de lingua ou, en palabras de Rosa López e Mendez Ferrín "na consecución dun modelo unificado de galego comunicacional".¹ Neste proceso xogámonos moito; da capacidade que teñámo-los galegos de asumir unha lingua supradialectal como propia (de doada aprendizaxe e allea a todo o que de espurio haxa na fala) sen por iso renunciarmos ás nosas peculiaridades lingüísticas no nivel básico, dependerá o éxito da nosa empresa². Os medios de comunicación galegos, como institucións que empregan de xeito cotián a lingua galega deben comprometerse sen ambigüidades na tarefa da consolidación desta lingua estándar, única vía para conseguir aquilo polo que tanto

¹ López Fernández et al. (1990).

² Para máis información sobre os niveis de lingua véxase López del Castillo (1976).

devecemos: a plena e efectiva normalización do noso idioma.³ Partindo deste principio xenérico propóñome neste traballo reflexionar sobre a adecuación deste modelo de galego á práctica diaria dos medios de comunicación na nosa lingua.

O corpus lingüístico que seleccionei para a elaboración deste pequeno traballo procede dos textos que puiden ir arquivando desde abril do ano 90 como asesor de TVE-G. De todas maneiras e aínda que o estudio en rigor é só aplicable á lingua deste centro, considero que se pode xeneralizar, sen grandes impedimentos, á lingua dos *mass media* galegos xa que os problemas de base son comúns a case tódolos profesionais.

Os graos de incorrección son moitos e moi variados e van desde o descoñecemento da fonotáctica da lingua (profesionais instalados lingüisticamente no castelán), problemas de escolla morfolóxica (ben por ignorancia ben por dialectalismo), falta de dominio léxico (castellanismos, vulgarismos, hipergaleguismos, descoñecemento e incompreensión das propostas innovadoras...) ata erros na estrutura sintáctica e en xeral descoidos e imperfeccións na redacción. Dada a brevidade do traballo e a complexidade e extensión do tema, o estudio versará case de xeito exclusivo sobre este último nivel que podemos etiquetar dun xeito amplo como "desaxustes na redacción".⁴

2. Desaxustes na redacción

Talvez sexa comunmente aceptado que o campo da sintaxe é a parte da gramática menos susceptible de ser reducida a unha serie máis ou menos extensa de normas prescritivas. Con todo, semella evi-

³ Habería moitas reflexións e argumentos que aportar a propósito deste principio, pero non imos entrar nestas consideracións que nos arredarían do motivo deste estudio. Talvez, así e todo, non estea de máis destaca-la rotunda afirmación do investigador Antón Santamarina no artigo *Norma e standar*:

"Entón estaba claro que para a normalización (status planning) do galego a anarquía normativa, ou a multiplicidade de normas, era un obstáculo moi notable. *Realmente é inconcebible unha normalización se non hai unha norma única*" (as cursivas son miñas).

⁴ O *Diccionario de dúbidas da lingua galega* coordinado por B. Fernández Salgado aborda dunha maneira seria e científica os problemas léxicos, ortográficos, morfolóxicos e mesmo algúns da fonotáctica da lingua que o usuario da variante estándar do galego poida requirir. Con todo, os problemas de redacción superan, ás veces, estes apartados e entran no terreo da sintaxe e do estilo que quedan á marxe dun diccionario destas características por ser pouco sistematizable. Neste campo, máis propio dun manual de estilo (aínda inexistente na nosa lingua) ca dun diccionario, centrei, xa que logo, a miña atención.

dente que hai unha determinada orde e colocación de palabras encamiñadas a formar unidades superiores nunha escolla continua tanto no plano paradigmático coma no sintagmático. A linguaxe periodística non só ha de buscar palabras e expresións correctas, precisas, non repetitivas, sinxelas, acordes coa estrutura da lingua... (selección paradigmática) senón que ha de relacionalas do xeito máis simple, coherente, espontáneo pero non descoidado, correcto e comunicativo (selección sintagmática).

As irregularidades na construción, na cadea locutiva son abondosas e constitúen un problema difícil de atallar xa que neste nivel, mesmo os profesionais galegofalantes cometen erros, debido a que todos, sen excepción, proceden dunha formación xornalística castelá. O hábito de redacción adquirírono tamén nesta lingua, e as estruturas constructivas básicas dunha noticia tamén. Cando un redactor se senta diante da máquina de escribir e dispón de, se cadra catro ou cinco minutos para contar unha noticia, adoita funciona-lo seu subconsciente xornalístico, o hábito adquirido na facultade e mesmo xa antes no período escolar, de contar algo nunhas determinadas estruturas escritas. É, neste momento, cando máis aflora o castelán periodístico puro e duro, é dicir, cos seus acertos e as súas incorreccións, cos vellos tópicos e as novas incorporacións léxicas desa lingua.

A sintaxe dunha lingua é a súa osamenta, a cerna da árbore lingüística e se esta se corrompe, corrómtese de maneira inevitable todo o idioma. Ademais, ás veces, as incorreccións sintácticas non son froito dunha redacción encadrada nos parámetros do castelán estándar, senón que supoñen atentados ó sistema, derivados dunha mala formación ou ben por despistes graves de construción (anacolutos, malas concordancias, transposicións violentas, etc...).

Vexamos algúns casos deste apartado, moi difícil de acoutar pola súa asistematicidade e a súa flexibilidade, pero que constitúe o motivo principal desa sensación de alleamento que nos produce, con frecuencia, o noso idioma cando o escoitamos pola televisión, mesmo nos casos en que o falante é, polo demais, competente no idioma.

2.1. Selección paradigmática

A lingua estándar ha de ser clara e sinxela. O locutor dun telexornal ha de contar nun estilo informal, coloquial e cotián (¡Non vulgar!) o que ocorreu e isto supón unha elaboración e un coidado previo. Ademais, nunha lingua coma a nosa, sen un estándar consolidado e firme, ós nosos propios excesos hai que engadi-los tópicos, incorrec-

cións e abusos que nos empresta, por se non tivesemos abondo, o castelán.

Nun idioma en proceso de estandarización a escolla léxica é un traballo complicado e lento pero de grande importancia se queremos elaborar un estándar xenuíno, elegante e afastado das deturpacións que, por mor do contacto diglósico, haxa na fala. Os problemas léxicos son, sen dúbida, os máis abondosos nos profesionais da comunicación aínda que non sexan (segundo os casos), quizais, os máis preocupantes. Así e todo son tantos os erros que o que, en principio, non era moi grave (con rigor calquera deturpación do idioma, por pequena que sexa, ten gravidade), acaba por se converter nun problema serio. Non pretendo nin podo aquí facer unha análise exhaustiva de todos estes problemas, pero si reflexionar sobre algún deles a fin de aguilloarnos un pouco, xa que é responsabilidade de todos nós depurar, dignificar e facer máis eficaz a nosa fala e a nosa escrita.

2.1.1. Algúns usos erróneos

* "A. Muíño *autoinculpouse* como autor material dos disparos"

A terminoloxía xurídica xera abondas incorreccións na linguaxe xornalística e enchería por si soa toda unha tese de doutoramento. As miñas pretensións, moito máis cativas, son chama-la atención dos perigos que agacha este léxico e apuntar algunhas solucións prácticas.⁵

A frase *autor material* emprégase a miúdo nos medios de comunicación extraída, con toda probabilidade, dos documentos xurídicos. *Autor* é o creador ou executor dalgunha cousa polo que na lingua normal con dicir **autor dos disparos** bastaría para facérmolos comprender. Agora ben, no dereito penal *autor* defínese como aquela persoa que comete o delito ou induce directamente a outras a executalo; nesta definición específica cómpre distinguir entre o "autor material" e o "autor virtual". O galego estándar non precisa tal distinción xa que, se efectivamente hai "autores virtuais" estes son os menos tanto no número coma na importancia. Por iso engadi-lo adxectivo "material" ó substantivo "autor" constitúe unha redundancia innecesaria semellante a expresións do tipo "*o volume físico dos investimentos é...*" ou "*O conselleiro valorou positivamente as declaracións...*". Será precisamente

⁵ Aínda que non dispoñemos, por agora, de moitos traballos que aborden o problema da fraseoloxía e da morfosintaxe na lingua administrativa, algunha información ó respecto e algúns casos prácticos pódemolos atopar en García Cancela (1990). No momento de rematar este artigo saía á rúa un Manual da Lingua Administrativa a cargo de X. García Cancela e C. Díaz Abraira que inda non tiven ocasión de consultar.

naqueles casos en que poida existir un "volumen non físico", unha "valoración negativa" (ámbolos dous conceptos imposibles se temos en conta que valorar implica, seguindo a súa etimoloxía, o recoñecemento do valor ou mérito de algo ou alguén) ou un "autor virtual" (este posible aunque non frecuente) cando cumpra especificalo polo inusual do concepto.

No tocante ó verbo *autoinculparse*, aínda que a formación do verbo (pref. auto + verb. inculpar + part. reflexiva se) é consonte co noso sistema lingüístico, choca un pouco coa norma por mor da propia significación do verbo. Quero dicir que se o verbo "inculpar" ten como significado imputar a alguén algún delito, semella razoable pensar que se adoita "imputar" algo a unha segunda persoa e nunca a si mesmo (esta idea, máis ou menos explícita, aparece en tódolos dicionarios que consultei tanto galegos coma portugueses ou casteláns) polo que parece máis correcto dicir sinxelamente que **"A. Muño declarouse autor dos disparos"**

* "O alcalde X foi acusado de *cofeito*"

Invento a partir da forma castelá "cohecho". O *Diccionario de Dúvidas* propón **suborno** e recea do termo **corrupción** por consideralo menos específico aínda que o *Léxico administrativo Castelán-Galego* da R.A.G-I.L.G. os dá como sinónimos totais.

* "O *evento* iniciárase mañá.." (fai alusión ó trofeo Teresa Herrera)

É erro moi usual na información deportiva, falar de "evento" como sinónimo de **acontecemento**. Cómpre salientar que "evento" garda relación directa con "eventual" (ocasional, fortuíto) polo que o seu significado é "suceso imprevisto, ocasional; continxencia de realización incerta."

Evidentemente o «Teresa Herrera», como sabemos moi ben os galegos, non é un "suceso imprevisto". Estamos ante un desvío do castelán (así sancionado nos máis importantes libros de estilo) que entra nas nosas redaccións polos teletipos que transmiten información naquela lingua e moitas veces son traducidos literalmente con tódalas imperfeccións que iso comporta, á parte do que supón a formación xornalística castelá de tódolos nosos redactores mesmo dos lingüísticamente máis competentes.

* "O comité non se oporá ó expediente de regulación solicitado a *raíz do* peche temporal da fábrica."

O uso desta locución prepositiva co valor de **a resultados de, de resultados de, a consecuencia de, debido a**, é unha incorrección xa no castelán no que tanto o diccionario de dúvidas de Seco coma o María

Moliner ou mesmo o Casares definen como "*inmediatamente despues de*" (vid. infra bibliografía). Na significación correcta do castelán dúbido de que exista no galego. Desde logo non figura na extensa lista de preposicións e locucións prepositivas da *Gramática Galega* (aptdo XVI, pp. 477-514) nin a atopei documentada no tesouro lexicográfico do Instituto da Lingua Galega. Semella moito máis prudente, en todo caso, empregar-la preposición **Tras (de)** totalmente avalada tanto pola lingua oral coma pola escrita: "... expediente de regulación solicitado **tralo** peche temporal da fábrica".

* "A victoria asegúralle a consecución do campionato, *toda vez* que o seu máximo rival non puido remata-la carreira."

Conxunción causal empregada desde hai ben pouco por algúns xornalistas galegos e que entra, ó meu parecer, dentro do desatino gramatical. Talvez a súa orixe haxa que buscala nos usos concesivos da partícula coordinativa francesa *toutefois (que)* (de tódolos xeitos) mal traducida e mal interpretada. Escoitei por primeira vez esta conxunción nos medios de comunicación casteláns e supoño que tamén é inexistente nesa lingua. Non a atopei no *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española* nin en ningún dicionario importante polo que conxecturo que se trata dun galicismo viaxeiro máis, do tipo *é por iso que, avión a reacción, ou o festival a celebrar*. Calquera partícula causal pode substituír de maneira satisfactoria esta expresión: **dado que, xa que, porque, debido a que**, etc...

* "Os sindicatos *xogan un papel* moi importante neste acordo..."

Outro galicismo ou anglicismo que entra na nosa indefensa lingua estándar desde o castelán, onde os usos de *jouer* ou *to play* xa levan tempo facendo estragos⁶. No galego, aínda podemos evita-la desfeita polo que debemos muda-la expresión por outras máis nosas: "Os sindicatos **desempeñan, realizan, representan...** un papel moi importante neste acordo..."

⁶ Non deixan de ter interese as duras e irónicas palabras que a propósito desta expresión en castelán aparecen en Julio Pesquera (1990): "*He aquí un ejemplo más del contubernio anglo-francés que nos acecha.(...) ¿Por qué imitar las construcciones de otras lenguas teniendo en la nuestra términos que expresan con propiedad las mismas ideas?*" (p. 72).

2.1.2. Algúns usos abusivos

* "No teatro provincial de Pontevedra *deron comezo* os actos", "un membro da comandancia negouse a transporta-lo ferido a un hospital da provincia, e *deuse á fuga* posteriormente."

Construcción galega empregada de xeito abusivo e sen xustificación que debe ser substituída polos verbos apropiados **comezou** e **fluxiu** respectivamente (véxase a voz "dar" no *Diccionario de Dúbidas*). Para esta construción en castelán véxase a entrada "dar aviso" e seguintes (p. 87) do *Manual de Estilo para Informadores de Radio* de RNE.

* "*Fitosanitariamente* só se rexistraron..."

Os adverbios de modo ou causais poden eliminarse case sempre do discurso televisivo. Noutros casos poden substituírse por algunha outra expresión. No tocante ós adverbios en -mente non resulta de máis lembra-las palabras do manual de estilo de RNE que avisan de que "*pueden producir, además, cacofonía si se usan con profusión*" (ibid. p. 15). O adverbio que comentamos, amais de inusual, é demasiado extenso polo que dificulta moitísimo a axilidade comunicativa.⁷ Expresións máis correctas serían **Verbo dos problemas sanitarios** ou **En canto ós problemas sanitarios**.

* "X criticou *duramente* ós sindicatos"

Expresión superflua que se pode evitar eliminando sen máis o adverbio. (cf. supra *fitosanitariamente*)

* "O partido de onte foi de *claro dominio* do equipo local"

Aínda que non a atopei comentada en ningún dos manuais que puiden consultar, non me parece moi arriscado considerar esta expresión como un tópico xeneralizado no xornalismo en castelán e que foi traspasado ó galego. Inclínome a considera-lo adxectivo "claro" coma un epíteto xa que aínda que formas como *claro dominio, claro poder, clara superioridade, etc...* poden non ser condenadas polo noso sentimento lingüístico, si que o serían con máis probabilidade secuencias do tipo *poder pouco claro, débil superioridade, pouco dominio...* Parece que o dominio, o poder, a superioridade tenden a ser, con moita fre-

⁷ Unha das claves da lingua dos medios de comunicación orais é unha escolla de palabras curtas e simples. Está demostrado que palabras de unha ou dúas sílabas se entenden mellor cás de cinco ou seis. Dicía Mark Twain, non sen certa ironía: "Se por escribir *cidade* me van paga-lo mesmo que cando escribo *metrópole*, é evidente que gaño diñeiro escribindo *cidade*".

cuencia, plenos, claros, totais. Se cadra, outras posibilidades no eixe paradigmático ou no sintagmático poden solucionar satisfactoriamente este pequeno atranco: **O partido de onte foi dominado polo equipo local, O partido de onte foi de dominio local, O equipo local foi superior ó visitante no partido de onte, etc...**

* "Milleiros de mariscadores voltaron a casa con escasas capturas e exemplares de *tamaño reducido*."

Amais da expresión "voltar a casa" na que aínda que é correcto o uso do verbo "voltar" 'da-la volta', se cadra sería máis propio empregar-la preposición **para** por cousa de eludirmos posibles confusións coa perífrase *volver (a) + infinitivo*, o problema desta secuencia está na frase nominal "tamaño reducido" que documentei unha chea de veces nos telexornais e que non lle atopo xustificación. Malia ser correcta gramaticalmente non creo que responda nin ó criterio de claridade, nin ó de sinxeleza, nin, por suposto, ó de se achegar á lingua cotiá. Por estas razóns semella máis apropiado usar expresións máis correntes: "... con escasas capturas e exemplares cativos", "...pequenos exemplares", "... con escasas capturas e exemplares de pequeno tamaño", etc...

* "Hoxe *encetaron* a súa andaina tres seminarios..."

O verbo encetar significa en bo galego comezar a consumir unha cousa, especialmente un alimento. O normal será que un seminario **principie, inicie, comece**, pero non *encete. Hai que notar, con todo, que este verbo procedente do latín *inceptare* ampliou na lingua culta portuguesa o seu significado ata o de 'estrear' ou 'iniciar'. Malia ser discutible, inclínome polo seu uso recto eliminando a ampliación semántica máis propia dun afán diferencialista ca dunha evolución libre coma no caso do portugués. En apoio desta tese podemos acudir a varios razoamentos: ningún dos nosos máis modernos e rigorosos dicionarios admiten esta extensión semántica, extensión, por outra banda, de pouca rendibilidade ó termos no idioma léxico dabondo para o concepto xenérico de 'comezar'. A especificación dentro do campo semántico de 'comezar', lonxe de limita-lo idioma, ó meu xuízo, arrequéntao e faino máis preciso e por iso, máis redondo e elegante. Amais disto, podemos pensar en léxico semellante como o *encentar* ou *decentar* do castelán ou o *entamer* do francés que manteñen o significado específico orixinario sen ampliálo na lingua estándar.

* "Un artista que retratou con *maxistralidade* a vida de España"

Este substantivo non existe en galego (tampouco en castelán aínda que si se recolle nalgún dicionario portugués) pero si é habitual

o adxectivo *maxistral* e mailo adverbio *maxistralmente*. Nestes casos paréceme axeitado segui-lo consello que propón para o castelán o *Manual de Español Urgente*: "*Como criterio general, ha de evitarse el empleo de palabras o de acepciones no registradas en el Diccionario, cuando posean en este equivalencias claras*" (p. 38). Aplicando este principio atopamos substitutos alomenos máis familiares e acordes coa lingua cotiá: **maxistralmente, de xeito maxistral, con mestría ...**

* "A solución non foi *consensuada* polos distintos colectivos sociais."

Existe o subst. **consenso** e o adx. **consensual** pero non o verbo **consensuar* nin en galego, nin en portugués, nin en castelán (vid. supra *maxistralidade*). "**A solución non atopou consenso nos distintos...**", "**A solución non obtivo o asentimento xeral dos distintos...**", etc...

* "Os alcaldes de Cangas e Moaña reuníronse en Pontevedra co delegado da *COTOP*"

¡Olo coas siglas! Nos medios de comunicación as siglas deben de acollerse con moito tino a fin de evitármolo maior perigo desta profesión: a incomunicación. A maioría das veces non estará de máis explicar ó lado o seu significado (neste caso **Consellería de Ordenación do Territorio e de Obras Públicas**) bardante os casos en que están máis ou menos lexicalizadas como Astano, Insalud ou mesmo os xa integrados no noso léxico como láser, ovni, rádar...⁸

* "informes que o *entón* alcalde non tivo en conta."

O adverbio temporal "entón" xunto coa súa variante "entonces" teñen como sinónimo en galego a forma **daquela**. A razón de que este adverbio sexa tan inusual nos medios de comunicación galegos parece un misterio e talvez ós nosos xornalistas lles pareza "moi vulgar" ou "demasiado enxebre". Cómpre abandonar estes prexuízos e aproveitar de xeito satisfactorio as múltiples posibilidades que nos ofrece a lingua (a variedade lingüística é un dos grandes recursos que ten o xornalista para evita-la monotónía).

* "*ó principio...*"

Locución prepositiva sinónima de **ó primeiro** xamais empregada nos medios de comunicación a pesar de ser unha forma tradicional, popular e plenamente galega (vid. supra *entón*).

⁸ Para máis información sobre o problema das siglas no noso idioma véxase Díaz Abreira (1990).

* "Co campo *practicamente cheo*, xogaron o partido..."

Non me atrevo a dicir que sexa unha expresión incorrecta; agora ben, fóra dos problemas que xa comentamos dos adverbios en mente na lingua dos informativos (vid. supra *fitosanitariamente*), *practicamente* significa "de xeito práctico" polo que se opón a *teoricamente* (e xa non nos parece tan correcto dicir que un estadio está "*teoricamente cheo*"). De tódolos xeitos e a falta dun estudio de extensión de tal adverbio, o certo é que o seu uso está bastante xeneralizado e funciona coma un sinónimo do adverbio tradicional galego *case*. Así e todo parécenos moito máis simple, cotián e por isto máis comunicativo o adverbio *case* polo que o recomendamos para a lingua estándar: "co campo *case cheo*...", "co campo *pouco menos ca cheo*....".

* "*Dalgún xeito*, esta exposición recolle o máis selecto do gran pintor."

Esta expresión que ó primeiro tiña a función de suaviza-las afirmacións, rematou por caer na rede dos tópicos (talvez seguindo os pasos da súa irmá xemelga, a frase castelá "*de alguna manera*"). Todo ocorre "*dalgún xeito*" xa que se non fose así, non ocorrería (se cadra esta profusión da frase, nace no español da América coa tradución do anglicismo *somehow*). O mellor nestes casos é eliminala sen contemplacións: "Esta exposición recolle...".

Outra cousa ben distinta é o seu uso recto que se aprecia en secuencias nas que non se pode suprimir sen que sufran reduccións semánticas: "*Dalgún xeito, valo ter que facer*", "*Pénsao, pero dalgún xeito telo que resolver*".

**A compañía ten que *facen plans* para o seu futuro industrial"

A palabra "plan" vén do francés *plan* que ten como orixe *plant* (deseño dun edificio, proxecto, plano) con influencia de *plain* (chan, plano) e *plan* (plano, que non presenta irregularidades)⁹. O *VOLG* co seu coñecido criterio purista condena "plan" en favor de "plano" a fin de regularizar tódalas saídas polo cultismo e non unhas polo cultismo e outras polo galicismo. Con todo, o *Léxico da administración* da R.A.G.-I.L.G. acepta o galicismo¹⁰. Coincido cos autores deste vocabulario en que o galicismo, primeiro polo introducido que está na fala (aínda que no seu espallamento puidese ter que ve-lo castelán) e segundo porque presenta unha estrutura morfolóxica totalmente

⁹ Véxase *Le petit Robert 1* (voces "plain", "plant", "plan")

¹⁰ O *diccionario de dúbidas da lingua galega* curiosamente non introduce esta palabra no seu léxico polo que non podemos coñece-la postura dos seus autores; ¿descoido ou posicionamento intencionado?

axeitada á nosa lingua (monosílabo rematado en -án que engade -s no plural do tipo "can", "man", "pan", etc...), non debe presentarnos impedimentos para a súa aceptación. Outra cousa, ben distinta, é o abuso desta palabra que, por influencia dos medios de comunicación, chego case a eliminar outras expresións da lingua. Por estas razóns propono que na lingua estándar sexa alternada con outras palabras máis próximas ó sistema. Dependendo do contexto podemos empregar dende **programa, deseño ata posición, actitude, etc...** Neste caso cadra mellor substituí-la expresión completa "*facer plans*" por un verbo de significación parella: **clarificar criterios, facer previsións, elucidar, elucubrar, etc...**

2.2. Selección sintagmática

A consolidación dunha sintaxe estándar galega é, quizais, un dos maiores retos que temos que abordar se queremos conseguir unha lingua eficaz, elegante e xenuína para a proxección da nosa idiosincrasia. Non é doado dilucidar qué construcións e qué combinacións de unidades lingüísticas serán máis correctas e cales non; fóra das construcións erróneas evidentes, os modelos sintácticos preferidos para un rexistro formal están moi lonxe aínda de se delimitar. Non podemos esquecer que a sintaxe dunha lingua nunca debe ser traducida a regras fixas e inamovíbeis, pero si ser descrita cun criterio purista tanto na escolla de modelos coma na orde máis axeitada. Nas nosas gramáticas e sobre todo na lingua escrita máis actual, xa temos algún camiño andado pero seguimos aínda á procura dese modelo de sintaxe correcta e sinxela que han de practicalos nosos xornalistas.

Esta sintaxe culta é un labor que se está a desenvolver no día a día de tódolos galegos que escribimos (e cando escribimos, coidamos) na nosa lingua. Por isto non sería eu quen de delimitala senón que é unha tarefa de todos. De tódolos xeitos podemos tentar facer un deseño do marco no que se terá que ir forxando este modelo de construción:

1.- A lingua oral. Esta ha ser decote o punto de partida e o límite de toda elaboración estilística. As construcións, xiros, formas da lingua oral han ser, na miña opinión, o corpo central dunha sintaxe que aspire a se-lo modelo ó que acudamos cando precisemos un rexistro coidado.

2.- Achega prudente ás escollas dos nosos escritores. A sintaxe literaria pode sempre enriquece-lo noso modelo pero temos que ser cautos xa que a nosa literatura, por mor da súa peculiar historia, está

inzada de modelos non galegos, propostas máis que dubidosas, combinacións alleas á estrutura do idioma, etc...

3.- Diferencialismo prudente do castelán. Cando modelos constructivos de noso conviven con modelos que polo menos son compartidos (senón emprastados) co castelán, cómpre dar preferencia ás propostas xenuínas do galego. Así e todo hai que evitar renunciar a solucións propias só por coincidiren con solucións da lingua veciña (a fin de contas a orixe común é a sintaxe da lingua nai, o latín).

Reflexionarmos un pouco sobre este apartado da lingua, pode axudarnos non só a facermos máis propio o noso estándar senón a comunicarmos mellor no seo da sociedade (unha lingua máis correcta xera pensamentos máis correctos).

2.2.1. *Algunhas construcións sintácticas erróneas*

* "O portavoz *está seguro* que se chegará a un acordo."

Todos temos escoitado e lido con frecuencia as terribles de-feitas que no castelán cometeu a praga lingüística chamada "dequeísmo". Os "*pienso de que*", "*se opina de que*" etc... provocaron unha auténtica catástrofe gramatical que só en parte foron quen de erradicar. No galego parece, segundo os datos que posúo, que tal praga non os afectou quizais porque cando o galego se estrea nos medios de comunicación, a loita contra o "dequeísmo" está xa declarada na lingua veciña e os xornalistas son apercibidos disto xa desde a súa formación. Se cadra froito deste "horror dequeísta" inxectado nos nosos xornalistas son as hipercorreccións documentadas: *estar seguro que, non hai dúbida que, alegrarse que*, etc... Son, evidentemente, verbos que rexen a preposición *de* (verbos que precisan a función sintáctica suplemento) polo que a súa forma correcta en galego será: *estar seguro de que, non hai dúbida de que, alegrarse de que*, etc...

Con todo, non podemos esquecer que na lingua popular documentamos con frecuencia vacilacións deste tipo que quizais teñan a súa orixe en estados anteriores de lingua. Isto non significa que desaparecera a construción con preposición e aínda que, de feito, o emprego sen preposición da lingua popular pode explicar tamén este uso, penso que a sintaxe estándar ha preferir-la construción etimolóxica que, por outro lado, segue viva na fala.

* "O Consello *ven de publicar* un informe sobre a situación da lingua", "A Audiencia de Pontevedra *ven de condenar* ó narcotraficante..."

A perífrase perfectiva *vir + de + infinitivo* expresa a idea de remate recente dunha acción na que predomina unha idea de move-

mento, debido a que o seu verbo auxiliar posúe esta característica no seu significado. Isto é o que a diferencia da perífrase irmá acabar/rematar + de + infinitivo. Aínda que hai casos en que a idea de movemento pode estar debilitada (ex. "O conselleiro *vén de asinar* un acordo en Madrid co ministro"; en rigor só se podería empregar se o conselleiro xa estivese de volta en Galicia pero de tódolos xeitos os límites aquí non parecen estar moi claros) cando esta non existe por ningures, constitúe un desvío manifesto empregar tal perífrase. Os exemplos que analizamos pertencen a este grupo xa que nin o Consello nin a Audiencia se moveron en absoluto para realiza-la acción. Digamos, xa que logo, "O consello **acaba de realizar** un informe sobre a situación da lingua" e "A Audiencia de Pontevedra **acaba de condenar** ó narcotraficante..."

* "Os arquitectos consideran que *estanse deteriorando* os cascos históricos"

"¡Ollo á colocación pronominal!" debería se-lo lema que presidira a mesa de traballo de tódolos xornalistas, comentaristas, mestres, escritores... en fin, de todos aqueles que teñen como ferramenta de traballo a lingua. Talvez a colocación pronominal e mailo emprego de verbos compostos sexan os males máis duros dos moitos que padece o galego. É tan alleo, para un galegofalante, escoitar *tamén atopouse, *non dígo, *quero que fágalo como para un castelán será escoitar *también encontrase, *no dijolo ou *quiero que hágalo. O galego, malia o que pensen algúns, non consiste en poñerlle a todo o pronome por tras.

Non vou extenderme nin en exemplos nin en razóns por estes erros que están xa abondo estudados e traballados, aínda que por desgracia seguen a facer estragos na lingua; só lembrar unha vez máis que a sintaxe dunha lingua é o sustento dela polo que a súa deturpación ou deformación incide directamente nos seus alicerces. Se estragámo-la sintaxe do galego de certo que acabaremos co idioma morto ou asimilado.

* "... que se utilizará *para-la* construción dunha ponte", "*tódala* xente estaba reunida..."

A chamada segunda forma do artigo é un trazo morfolóxico xeral a todo o territorio a excepción dunha pequena zona no interior da provincia de Ourense. Na actualidade adóitase representar graficamente estas segundas formas aínda que non se condena a posibilidade de eliminalas (excepto coa preposición *por*). Así e todo, a única pronunciación aceptable é a que reproduce este alomorfo nos seguintes contextos:

1.- Despois das formas verbais rematas en -r ou -s e maillos pronomes enclíticos *nos, vos e lles*.

2.- Despois de *ambos/as, entrambos/as, todos/as, por, tras*, a conxunción copulativa *mais* e o adverbio *u*.

Aínda que na fala pode haber outros casos de asimilación, ó non estaren xeneralizados, a norma optou por deixalos fóra da escrita (non se di nada con respecto á pronunciación destes casos na lingua culta).

Os exemplos que nos ocupan, abondo frecuentes, quedan fóra do sistema galego o que supón que son unha auténtica aberración lingüística. Documentáanse en persoas de nulo coñecemento do galego ou en persoas que aínda sendo competentes no rexistro oral, descoñecen os mecanismos básicos do rexistro estándar polo que escriben prescindindo da súa formación lingüística e copiando esquemas erróneos que escoitaron ou leron. Evidentemente non pode aparecer alomorfo do artigo ningún onde nunca existiu nin -r nin -s que facilitarán a asimilación regresiva do tipo -r/-s l- > l-l > -l. Ex. *facer lo viño > facel lo viño > face-lo viño*. As únicas formas posibles son, por tanto, "... que se utilizará **para** a construción dunha ponte", "**toda** a xente estaba reunida"¹¹

* "O informe **puntualiza** que **concretamente** nas Pontes..."

O verbo "puntualizar" non o recolle nin o *VOLG* nin o *Léxico da Administración*, sen embargo o *Diccionario de Dúvidas* non o condena e argumenta para iso que é forma de uso común e que, fóra do castelán, tamén existe no italiano. Con todo, propón verbos de significado afín que poidan servir coma substitutos. Sigamos unha ou outra proposta o certo é que o verbo "puntualizar" ou "concretar", "precisar", etc... significan referir algo con detalle, concretando os seus pormenores. Sobra, xa que logo, o apoio semántico do adverbio ó existir nos semas do propio verbo polo que se produce unha redundancia que atenta contra a sinxeleza e corrección da lingua. Digamos pois "O informe **precisa, concreta, puntualiza** que nas Pontes..."

* "*Un proxecto que se levará a cabo dado o grande interese como reserva avifaunística da zona*"

Esta secuencia é inaceptable xa que non pode existir un complemento circunstancial de modo ("como reserva avifaunística da zona") que non complemente a un verbo. A miña proposta -que, por suposto, non é exclusiva- propón a utilización dun dos recursos sintác-

¹¹ Para unha visión máis polo miúdo da segunda forma do artigo, véxase Hermedia (1986).

ticos máis xenuíños do galego, o posesivo que expresa propiedade exclusiva. A oración quedaría do seguinte xeito: "Un proxecto que se levará a cabo dado o grande interese que, como reserva avifaunística, ten esta zona de seu"

* "O Obradoiro *gañou* de 8 puntos ó Juver Murcia"

Incorrección sintáctica calcada da linguaxe dos medios de comunicación en castelán no canto de **gañar por** (voz "gañar" no *Diccionario de dúbidas*). A incorrección convértese en dobre se reparamos que no castelán tamén é errónea.

Estamos ante un dos moitos erros da linguaxe deportiva, unha das máis estragadas non só por producir ela mesma abondas aberracións senón por ser doadamente permeable á entrada de prestamos doutras linguas. Non me vou deter tampouco nesta linguaxe pero non quero pasar por diante sen chama-la atención dalgunhas expresións que cómpre arredar do galego sen miramentos:

"O Obradoiro vai *8 puntos arriba*", "O árbitro pitou falta *sobre o porteiro*", "A *retransmisión* deportiva vai comezar ás 8", "O equipo *adestra* tódolos días da semana", "O resultado mantense *inalterable*", ou anglicismos evitables do tipo *match, pressing, type break*, etc...¹²

* "O corpo *brutalmente asasinado* apareceu no interior dun colector de lixo"

Noticia tan macabra como macabra é a súa construción. Os corpos, por moi asañadizo que sexa o asasino, non poden ser asasinados (lembramos que unha das acepcións de "corpo" é "cadáver"). Tan brutal como antes pero máis correcto e comunicativo será dicir "O corpo **mutilado de xeito brutal / brutalmente mutilado** apareceu no interior dun colector de lixo"

* "Os sindicatos *van a tomar* unha serie de medidas..."

Castelanismo totalmente rexeitable a prol da forma plenamente galega sen preposición **van tomar**. Non merece, coido, máis comentarios; se cadra tan só recolle-las palabras dos autores do *Diccionario de Dúbidas* con respecto a esta expresión: "Coa perífrase verbal de futuramente ir + infinitivo o galego, a diferenza do español e de modo semellante ó francés, italiano e portugués, non usa esta preposición [...] Coas perífrases reiterativa *volver (a) + inf.* e terminativa *vir (a) + inf.* a preposición é optativa aínda que quizais por paralelismo coa anterior se deban preferi-las construcións sen ela" (íbidem p. 28).

¹² Sobre a lingua da información deportiva é interesante o relatorio de García Candau (1990).

* "Desde que no ano 80 se *tivese* coñecemento das primeiras capturas deste marisco, tiveron que pasar moitas cousas para que se comezase a pensar na súa explotación."

Non temos ningunha razón para o emprego, nesta construción, do subxuntivo. Non hai nin unha modalidade irreal, nin optativa, nin potencial, nin vén provocado por algunha partícula subordinativa que o esixa. Constatamos un feito real que sucedeu no pasado polo que o modo que habemos de empregar é forzosamente o indicativo.

Así e todo, témo-la posibilidade de usa-lo antepretérito *tivera* (iollo que en indicativo xamais é intercambiable por *tivese*!) para indicar que esta acción é anterior á expresada por *tiveron* ou ben usa-lo pretérito *tivo* co que prescindimos desta información, que por outro lado xa nola aclara o contexto, e fixámo-la atención no feito de que son ámbalas dúas, accións pasadas. Aínda que é discutible, prefiro a construción con antepretérito por canto que aporta máis información, amais de responder a unha correlación temporal máis etimolóxica: "Desde que no ano 80 se *tivera* coñecemento das primeiras capturas, *tiveron*..."

* Locucións prepositivas, pasivas con *se* e con suxeito expreso, utilización incorrecta do xerundio e verbos intransitivos empregados como transitivos.

Baixo este apartado inclúo unha boa parte dos erros máis frecuentes da linguaxe administrativa que aparecen tamén con moita frecuencia na linguaxe xornalística.¹³

Verbo dos ben coñecidos xiros prepositivos, uns específicos do castelán outros calcados doutras linguas, debemos tentar que queden fóra da nosa lingua estándar. Locucións do tipo "*En orden a*" (anglicismo tecnocrático), "*en calidade de*" (castelanismo administrativo), "*con arreglo a*" (castelanismo), "*en base a*" (anglicismo moi introducido no castelán), "*a nivel de*" (expresión existente no idioma pero que adquiriu novos valores a través da linguaxe tecnocrática anglicizante) deben ser substituídas na nosa lingua por preposicións ou locucións prepositivas máis simples e ó tempo máis acordes coa nosa estrutura: **para, a fin de, como, conforme con, consonte con, baseándose en, en, no ámbito de, etc...**

Secuencias do tipo "*Aprobouse a lei polo Parlamento*" son as chamadas pasivas con "se" e suxeito expreso e constitúen unha flagrante incorrección sintáctica xa que se produce unha *contradictio in*

¹³ O tratamento e a análise de exemplos concretos de tódolos desvíos tratados neste apartado pódemolos topar en García Cancela (1990).

terminis entre a marca de impersonalidade que supón a partícula "se" e a aparición dun suxeito na frase. Ou ben mantémo-la impersonalidade da secuencia co que eliminámo-lo axente da acción "Aprobouse a lei" ou ben convertémo-la oración en persoal "O parlamento aprobou a lei".

O emprego do xerundio fóra das perífrases que o rexen, é realmente complicado e abundan os usos incorrectos (vid. García Cancela (1990) p. 53). Amais disto, na lingua oral resulta ben raro e a miúdo produce efectos cacofónicos. Se a todo isto engadímo-la facilidade da súa substitución, temos que concluír que o máis prudente é eliminalo ou, cando menos, reduci-lo na linguaxe informativa.

Con respecto ó uso transitivo de verbos intransitivos García Cancela sinala os máis frecuentes: *informar, dictaminar, cesar, recorrer e urxir*.

A frecuencia do emprego transitivo foi dun 70% nas ocorrencias documentadas destes verbos ó longo dun mes de emisión do telexornal 1 de TVE-Galicia (Febreiro do 91). Este dato debe facernos reflexionar sobre o descoido constructivo, cando non ignorancia, que abonda nas nosas redaccións.

2.2.2. *Algunhas construcións conflictivas*

* "A falta de acordos firmes, *pospúxose calquera solución a unha entrevista a manter cos responsables*"

Comezar unha oración cunha frase preposicional deste tipo, arrédase, desde logo, da orde sintáctica habitual do galego. Non me atrevería a condenar esta construción; agora ben, poderíamos dicir isto doutro xeito, talvez así: "A falta de acordos firmes **pospuxo calquera tipo de solución á espera dunha entrevista cos responsables**". Esta secuencia, ademais de ser moito máis acorde coa estrutura galega (suxeito + predicado), penso que é moito máis simple e comunicativa.

* "Aí se produxeron varios accidentes este ano"

O xornalista que se expresaba desta maneira estaba a falar dun determinado tramo da estrada Santiago-Pontevedra polo que o adverbio "aí" facía referencia a unha localización espacial previamente citada no discurso.

O pronome proclítico provoca unha déixe moi marcada ó tempo que obriga a unha entoación máis enfática. Desta maneira, incídese especialmente no carácter mostrativo do adverbio o que choca coa referencia textual do "aí" na noticia escollida. Quizais fose máis

correcto topicaliza-lo adverbio, facer unha pausa e despois emiti-la secuencia xa coa colocación pronominal habitual, é dicir, a enclise: "Aí producíronse varios accidentes este ano". O adverbio presenta, neste caso, un lugar sen máis, mentres que na primeira construción agardaríamos ve-lo xornalista sinalando co dedo o fatídico punto ou, cando menos, que a cámara enfocase o lugar, aínda que isto non foi así.

* "Nesta primeira fase *acometeranse* as obras de reparación da fachada sur, no interior do templo *procederase* á substitución da estrutura da conduccións das augas e en fases sucesivas *farase* un tratamento axeitado da fachada norte."

O uso/abuso do futuro sintético na lingua dos servizos de informativos galegos presenta problemas que cómpre solucionar. Nun rexistro coidado non debemos usa-lo futuro senón aporta algo á noticia. A acumulación de futuros dificulta a comunicación e empobrece o estilo polo que deben ser substituídos ou alternados por presentes de futuro ou perífrases de futuridade. Vexamos unha das moitas posibilidades: "Nesta primeira fase *vanse acomete-las* obras de reparación da fachada sur, no interior do templo *procederase* á substitución da estrutura da conducción das augas e en fases sucesivas *vaise facer* un tratamento axeitado da fachada norte."

Non podemos esquecer, ademais, que o futuro sintético indica maior incerteza do que a perífrase *ir + inf.*, do que o *presente de futuro* e por suposto do que a perífrase obrigatoria *haber + inf.* e por tanto estas diferencias semánticas han de ser tidas en conta á hora de falarmos de algo que aínda non sucedeu.¹⁴

* "A mellora das condicións económicas e laborais, o incumprimento do acordo económico asinado no 89 e a demanda dunha negociación urxente dos sindicatos coa Xunta son os motivos da protesta que manteñen estes días os funcionarios da Deputación de Pontevedra."

Estamos ante unha mostra desa linguaxe retórica froito dun pretendido argot xornalístico que é inexistente tanto na lingua oral coma na escrita non periodística. A pesar de que en rigor non é unha construción incorrecta, a orde sintáctica salta por riba de toda ideación natural á hora de presenta-los feitos. Esta orde é, se cadra, produto dun afán rotulístico de presentación que perde a súa eficacia ó facela tan extensa na lingua oral que o oínte e mesmo o lector se perde á procura do "ansiado" verbo copulativo que establece a relación lóxica da secuencia *A é o motivo de B*.

¹⁴ Breves aínda que proveitosas son as reflexións que sobre o uso do futuro nos servizos informativos aparecen en Novo (1991).

O desdoblamento desta construción en varias máis sinxelas produce unha orde máis natural e sobre todo, a frase curta e sinxela favorecerá dun xeito notable a comunicación.

* *"Da aceptación da convocatoria fala a cifra de 20.000 persoas que, segundo a organización, chegaron onte a Salvaterra atendendo á chamada do albariño."*

Outra construción alterada de xeito intencionado a fin de crear un estilo pretendidamente culto que identifique á lingua dos medios de comunicación. No tocante á súa comunicabilidade discrepo dalgún profesional que consideraba esta presentación dos feitos como unha maneira de impactar, pola súa rareza estrutural, ó ofnte; estraga-la sintaxe do idioma é certo que impacta, mais dubido que comunique.

As posibilidades de comunicar dun xeito correcto e simple esta información son moitas e moi variadas e dependen nunha boa medida do que queira resalta-lo redactor. Probablemente neste caso quería destaca-lo éxito da convocatoria polo que a secuencia podería construírse focalizando o sintagma "20.000 persoas" máis ou menos desta maneira: "20.000 persoas, segundo cálculos da organización, mostran o grao de aceptación da Festa do Viño do Condado que se celebrou onte en Salvaterra do Miño." Hai, por suposto, unha chea de posibilidades máis, algunhas, se cadra, bastante máis correctas ca esta segundo en que nivel do estrato informativo nos queiramos mover.

* *"O alcalde máis breve do concello de Ferrol, abandonou esta mañá o cargo"*

Non parece moi probable que o xornalista nos queira informar do baixiño que é este señor senón máis ben do curto que foi o seu mandato. O adxectivo "breve" fará referencia polo tanto ó cargo que desempeña a persoa pero non á persoa. No canto desta expresión semellan máis correctas estoutas: "A persoa que desempeñou a alcaldía máis curta do concello de Ferrol...", "O alcalde que menos tempo estivo á fronte do concello de Ferrol...", etc... Hai que notar, sen embargo, que temos casos na historia coma o de Pipino o Breve alcu- mado así pola brevidade do seu mandato, que poderían xustificar este uso do adxectivo. De todas maneiras, os procedementos lingüísticos que interveñen na creación de alcumes, frases feitas, refráns, adiviñas, etc. non son aplicables á formación da lingua cotiá e menos aínda á formación dun rexistro coidado. O máis prudente, quizais, sexa deixa-las licencias sintácticas para eses rexistros peculiares e botar man das estruturas sintácticas simples para a lingua dos medios de comunicación (o adxectivo "breve" modificará ó substantivo que lle corresponde "cargo, posto").

* "Este proceso vén motivado por uns feitos acaecidos na data antes indicada"

Poderíamos encher páxinas e páxinas con construcións semellantes, todas extraídas dos nosos servicios informativos. De novo unha construción artificial apoiada neste caso por unha selección léxica que non ten nada de sinxela, clara, nin comunicativa. Non creo que haxa dificultades para dar esta información dun xeito máis simple e comunicativo; vexamos algunhas: "Este proceso **vén motivado por uns feitos que ocorreron nesa data**", "Este proceso **débese a uns incidentes que ocorreron nesa data**", "A **orixe do proceso está nuns feitos que aconteceran no día sinalado**", etc...

3. Conclusións

Tentamos ó longo deste artigo chama-la atención sobre a responsabilidade que teñen os profesionais dos nosos servicios informativos na consolidación e asentamento na sociedade dun galego xenuíno, sinxelo e comunicativo que poida dignificar ó noso pobo e á nosa cultura.

Para acadarmos este obxectivo, o xornalismo noticioso ha de eludi-la formación dunha lingua específica que se arrede da lingua común falada e escrita. Non se trata de impedi-la creatividade persoal senón de limita-la linguaxe periodística á súa misión principal, informar (outra cousa ben distinta é o artigo de opinión, asinado polo seu autor, que permite un cambio de rexistro e un xogo lingüístico que mesmo arrequenta o contido da súa reflexión ou crítica). Por esta razón, a lingua dos informativos ha de procura-la transparencia aforrando circunloquios pero sen dana-la claridade e corrección. O redactor terá que coida-la expresión someténdoa sempre a unha análise crítica mesmo nas estruturas lingüísticas máis simples.

Tratarase, xa que logo, de facermos un pouco de revisión dese rexistro que ben por imitar estruturas casteláns (que en moitos casos son erróneas ou abusivas xa nese idioma), ben por recorrer a tópicos ou por puros erros sintácticos, consegue afastarse tanto da expresión cotiá que non só pon en perigo a funcionalidade do tan cobizado galego estándar (servir de motor para a normalización), senón que pode provocar, e isto é moito máis grave, unha actitude mimética na comunidade falante que leve a modifica-las nosas propias estruturas.

Referencias bibliográficas

- Agencia EFE: *Manual de Español Urgente*, ed. Cátedra, Madrid, 1986 (3ª edición).
- Álvarez, R./ Monteagudo, H./ Regueira, X.L.: *Gramática Galega*, ed. Galaxia, Vigo, 1986.
- Ares Vázquez, M.C. et alii: *Diccionario Xerais da lingua*, ed Xerais, Vigo, 1988.
- Buarque de Holanda, A.: *Novo Dicionário da Língua Portuguesa*, ed. Nova Fronteira S. A., Río de Janeiro, s.d.
- Casares, J.: *Diccionario ideológico de la lengua Española*, ed. Gustavo Gili S.A., Barcelona, 1985.
- Corominas, J. et Pascual, J.: *Diccionario Crítico etimológico Castellano e Hispánico*, ed. Gredos, Madrid, 1980 (3ª edición).
- Díaz Abraira, C.: "Unha cuestión ortográfica. As abreviaturas, os símbolos e as siglas" in *Cadernos de lingua* 2, 1990, pp. 135-142.
- Fernández Salgado, B. et alii: *Diccionario de Dúvidas da Lingua Galega*, ed. Galaxia, Vigo, 1991.
- Figueiredo, Cândido de: *Dicionário da Língua portuguesa*, ed. Bertrand Editora, Lisboa, 1986 (23ª edición).
- García Cancela, X.: "Algunhas consideracións sobre o galego como lingua da administración" in *Cadernos de lingua* 1, 1990, pp. 47-56.
- García Candau, J.: "El lenguaje en la información deportiva" in *El idioma español en las agencias de prensa*. Compilación da Fundación Germán Sánchez Ruipérez e da Axencia EFE, Madrid, 1990, pp. 123-133.
- Hermida Gulías, C: *O artigo: funcións, valores e usos*. Memoria de licenciatura, Univ. de Santiago, 1986 (inédita).
- ILG-RAG: *Vocabulario Ortográfico da Lingua Galega* (Versión provisional) (*VOLG*), redactado por A. Santamarina e M. González (inédito)
- López del Castillo, Ll.: *Llengua standard i nivells de llenguatge*, ed. Laia, Barcelona, 1976.
- López Fernández, R. et alii: *Informe de asesoramento e recomendación sobre o uso do galego nos medios de comunicación dependentes de RTVE en Galicia*. Consello Asesor de R.T.V.E. en Galicia, 1990, (inédito).
- Moliner, M.: *Diccionario de Uso del Español*, ed. Gredos, Madrid, 1986.

- Novo, R.: "O uso do tempo futuro nos servizos informativos dos medios de comunicación galega" in *Cadernos de lingua* 3, 1991, pp. 85-90.
- Pesquera G., J.: *Las buenas palabras*, ed. Pirámide, Madrid, 1990.
- RAE: *Esbozo de una Nueva Gramática Española*, ed. Espasa-Calpe, Madrid, 1983.
- RAG-ILG: *Léxico da administración Castelán-Galego*, Santiago, 1991.
- RAG-ILG: *Diccionario da Lingua Galega*, ed. RAG, A Coruña, 1990.
- Rey, A. et Rey-Debove, J.: *Dictionarie Le Petit Robert 1*, Les Dictionaries Robert, Paris, 1989 (10ª edición).
- RTVE-RNE: *Manual de estilo para informadores de radio*, Madrid, 1980.
- Santamarina Fernández, A.: "Lingua galega: norma e estándar", in *Lexikon der Romanistischen Linguistik* 414. Vol. 6, Max Niemeyer, Tübingen (en publicación).
- Seco, M.: *Diccionario de dudas y dificultades de la lengua española*, ed. Espasa-Calpe, Madrid, 1986.